

– Skolans bedömning är enormt viktig för elevernas lärande. Men bedömningen måste vara konstruktiv och konkret, den ska analysera styrkor och svagheter och kunna staka ut vägen framåt. En bedömning som fördömer får rakt motsatt effekt.

Det säger Astrid Pettersson, professor i pedagogik vid Stockholms universitet. LÄRA Stockholm har träffat henne för ett samtal om betyg, bedömning och lärande – och trädgårdsodling.

TEXT: TOMAS BANNERHED

FOTO: ULRICA ZWENGER

Det talas ofta om vikten av att ge feedback, säger hon, men man glömmer lätt att det är lika viktigt med ”feedforward”. Vart är den här eleven på väg? Vilka sidor behöver hon eller han utveckla för att nå de uppsatta målen? Skolan har av tradition ägnat sig mycket åt att bedöma befintliga kunskaper, till exempel genom prov, och ganska lite åt framåtriktade bedömningar som syftar till att stimulera lärandet.

Astrid Pettersson talar om skillnaden mellan summativ och formativ bedömning. Den förra summerar elevens kunskaper vid ett visst tillfälle, ofta utan närmare motivering, medan den senare lyfter fram styrkor och svagheter och syftar till att få eleven att gå vidare i sin kunskapsutveckling. Här är hela lärprocessen viktig, inte bara de uppnådda resultaten.

– Vi har kanske fäst lite för stor vikt vid den summativa bedömningen i den svenska skolan, säger hon. Jag tror till exempel att det är oerhört viktigt att få med eleverna på bedömningen av de egna studieprestationerna, exempelvis genom att de får rätta sina egna prov och sedan jämföra den egna bedömningen med lärarens. Faktum är att eleverna ofta är mycket strängare än läraren! Det är en form av delaktighet som också kan påverka elevernas inställning till skolan och öka deras intresse för den egna kunskapsutvecklingen.

– Risken med den strikt summativa bedömningen, till exempel ett provresultat på ett papper, är att den kan uppfattas som en förkunnande dom som får eleven att känna: ”Jag kan inte, jag vill inte, jag vågar inte!”

– Genom en bedömning som i stället uppmuntrar och stimulerar lärandet får eleven större tilltro till sin egen förmåga. Uppmuntran är nyckeln till många lås!

Den formativa bedömningen är betydligt mer spridd bland pedagoger i England och Nya Zeeland men håller på att vinna terräng även i det svenska skollandskapet. Utvärderingar har också visat att framför allt de svagare eleverna kan stärkas av att de blir mer medvetna om målen för sitt eget lärande.

**”Vi måste få med
oss eleverna på
bedömningen”**

”Genom en bedömning som uppmuntrar och stimulerar lärandet får eleven större tilltro till sin egen förmåga. Uppmuntran är nyckeln till många lås!”

– Båda sätten att bedöma behövs i dagens skola, men det är viktigt att vi pedagoger gör klart för oss själva vad vi vill med bedömningen, säger Astrid Pettersson. Vad säger ett glosprov eller läxförhör om elevens faktiska kunskapsnivå – och vad går vi miste om genom en sådan bedömning?

– I det formativa arbetssättet måste läraren och eleven tillsammans komma fram till vilka förkunskaper, styrkor och svagheter eleven har. Hur kan man arbeta tillsammans för att eleven ska uppnå målen? Vad säger läroplan och kursplan? Det gör att eleverna blir mer medvetna om vad de behöver förbättra, får en mer realistisk bild av sin egen kunskapsnivå. Att lära sig exempelvis matematik är inte som att gå upp för en stege utan som att erövra ett landskap, och då måste varje elev ha den överblicken, få klart för sig vilka delar av landskapet hon eller han har erövrat och vad som återstår.

Astrid Pettersson arbetade själv som högstadie- och gymnasielärare under större delen av 70-talet, framför allt i matematik och kemi, och sedan 1981 undervisar och forskar hon vid Lärarhögskolan i Stockholm (numera Stockholms universitet). Hon disputerade 1990 på avhandlingen ”Att utvecklas i matematik”, en studie som visar att elever med svag kunskapsutveckling i matematik ofta har brister i begreppsförståelsen. Hon är i dag även vetenskaplig ledare för Forskningsgruppen för bedömning av kunskap och kompetens, den så kallade Primgruppen vid Stockholms universitet (Prim står för ”Prov i matematik”).

Du har forskat om betyg och bedömning i många år. Hur ser du på regeringens förslag om en ny, sexgradig betygsskala?

– Det gamla, relativa systemet med sifferbetyg syftade till att man skulle kunna välja ut dem som var mest lämpade för högre studier. Det fick mycket kritik för att betygen inte talade om vad man faktiskt kunde, utan bara var man stod i förhållande till andra. Tyvärr blev det också en utbredd missuppfattning att normalfördelningen (7 procent ettor, 24 procent tvåor etcetera) inte bara skulle gälla hela landet utan även den enskilda skolan och kanske till och med varje klass. Man hörde talas om lärare som sa: ”Ettor har jag gott om, men femmorna har redan tagit slut”.

– Det nuvarande mål- och kunskapsrelaterade betygssystemet syftar i stället till att man ska bedöma kvaliteten i kunskandet och jämföra med uppställda kriterier, vilket ställer väldigt höga krav på lärarna. De måste kunna motivera varför de har gett någon betyget G, säga till en elev vilken kunskap hon eller han har visat läraren och varför den motsvarar ett visst betyg. Det kan vara svårt att se kunskapskvaliteter på det sättet. När systemet infördes fick lärarna heller ingen kompetensutveckling, det var i praktiken upp till varje skola hur det skulle gå till att införa de nya betygen.

– Men vilket betygssystem som är bäst beror helt på syftet med bedömningen. Sifferbetygen var relativa och syftade till urval. Ska betygssystemet säga något om kvaliteter i kunskandet så är det nuvarande bättre. Det nya förslaget innebär att man delar in G, VG och MVG i två steg vardera, vilket många lärare har efterlyst. Det har varit för stor variation mellan exempelvis olika G-elever.

Primgruppen ansvarar ju för att utveckla och konstruera nationella prov i matematik. Hur ska en bra matteuppgift se ut?

– ”Hur många pepparkakor kan man baka av den här degen?” Det är en bra uppgift som du kan använda på många olika nivåer, från förskola till gymnasium. Den innehåller mycket matte, till exempel beräkning av area och volym. Vilken form ska pepparkakorna ha? Hur tjocka ska de vara? Det är viktigt att hitta uppgifter där eleverna ska kunna redovisa de olika stegen fram till lösningen.

– När det gäller gruppuppgifter är det viktigt att de verkligen fordrar deltagande från alla. Man ska undvika uppgifter där eleverna kan dela upp arbetet. Om vi till exempel tänker oss uppgiften att man av två trekantiga segeldukar ska tillverka ett tält som ska vara så stort som möjligt, så mer eller mindre tvingar man eleverna till samtal. De måste samarbeta och diskutera hur de ska angripa och lösa ett sådant problem.

I en intervju i Lärarnas tidning (1/05) sa du att ”skolan har abdikerat” för elevernas individuella arbete. Det har blivit mer tyst räkning under de senaste tio femton åren, vilket också har lett till sämre resultat i internationella studier.

– Sverige hör till de länder där flest elever har läroboken som huvudsaklig grund för lektionerna. Samtidigt känner många elever sig utlämnade i matematikundervisningen. Det heter ju så fint att eleverna ska få arbeta i sin egen takt – vems takt skulle man förresten annars arbeta i? – men det man missar är den stimulans som lärarledd undervisning kan ge, diskussioner om olika sätt att lösa en uppgift, förtjänster och brister hos olika lösningsförslag. Som det ser ut i dag gör alla elever samma uppgifter i boken – men vid olika tillfällen. Då blir det svårt för läraren att ha gemensamma genomgångar. Dessutom undervisar svenska lärare mindre nu än på 90-talet, och även mindre än sina kolleger i andra länder.

Men nu startas alltfler matteverkstäder runtom i Sverige?

– Det kan säkert vara en bra väg – än så länge har det inte gjorts någon vetenskaplig studie av dem – men även här finns det en risk att eleverna lämnas ensamma, det beror helt och hållet på hur verkstäderna används. Lektionerna måste genomföras under professionell handledning oavsett vilka läromedel man använder. Vilken metod som lämpar sig bäst varierar dessutom ofta från elev till elev.

Du skrev i en uppmärksamrad artikel i Svenska Dagbladet (Brännpunkt, 1 februari 2008) att svenska elever i dag inte har de kunskaper i matematik som krävs i ett kunskapssamhälle, bland annat beroende på att lärarnas matematikkompetens har minskat. Kan du utveckla det?

– De nationella utvärderingarna visar att i början av 90-talet hade 80 procent av lärarna på högstadiet minst 40 poäng i matematik och lärarutbildning. År 2003 var det bara drygt 60 procent som hade minst 20 poäng i matematik och lärarutbildning. Dessutom har ämneskonferenserna till stor del ersatts av lärarkonferenser, vilket gör att det inte längre finns några fora där man kan tala om pedagogiska och didaktiska frågor i matematik.

– Och det är allvarligt. Medborgarna behöver funktionella kunskaper i matematik för att kunna göra kritiska analyser, inte minst av det allt snabbare nyhetsflödet. Dagens elever är ganska bra på vanliga beräkningsuppgifter men betydligt sämre när det gäller att se sammanhang och kunna föra kritiska resonemang.

– Slutsatsen är kanske att vi håller på för mycket med våra dokument och konferenser och för lite med det som är helt centralt för skolans verksamhet, nämligen elevernas kunskapsutveckling. Det är som i min trädgård som jag har arvt av mina föräldrar. På 50-talet hade vi bara tre trädgårdsböcker – alla vällästa – och ingen trädgårdstidning, men det jobbades väldigt mycket i trädgården, vi fick fina skördar. I dag har jag tre hyllmeter trädgårdsböcker, jag prenumererar på två trädgårdstidningar och går naturligtvis på trädgårdsmässor – men jag jobbar väldigt lite i trädgården och det blir över huvud taget inga skördar att tala om!

Kunskapsutvärderingen Pisa (Programme for International Student Assessment) visar ju att Sverige har halkat efter resultatmässigt. Finland har betydligt bättre resultat i de undersökningar som gjorts hittills.

– Det finns olika uppfattningar om vad det kan bero på. Den finska kulturen sätter över huvud taget kunskaperna i högsätet, folk går mycket mer på bibliotek, de har en mer krävande lärarutbildning som det är svårt att komma in på, läraryrket är attraktivt på ett annat sätt än hos oss.

– Men de har också en mer traditionell, katederbetonad undervisning i skolan. Generellt sett är det stökigare i den svenska skolan, inte minst inom matematikämnet. Blir eleverna utlämnade till tyst räkning i läroboken så är det många som tycker att det blir fruktansvärt tråkigt. Det påverkar också resultaten.

Den gamla pluggskolan ger alltså bättre resultat?

– Åtminstone på den typen av uppgifter som finns i Pisa. Sedan kan man ju fråga sig hur väl de överensstämmer med målen i läroplanen och kursplanerna.

– En annan intressant detalj i de här jämförelserna är att våra lärare rättar sina egna nationella prov. Det är unikt och gör också, menar forskare från andra länder, att eleverna är helt i händerna på sina lärare. Det vanliga är ju att man har externa bedömare. Samtidigt är forskarna imponerade av att vi litar så mycket på våra lärare i Sverige.

Skolan är mycket uppmärksammanad nuförtiden, inte minst i massmedierna. Hur skulle du beskriva tillståndet för den svenska skolan 2008?

– Jag är egentligen för lite ute i skolorna för att kunna uttala mig, men både internationella och nationella undersökningar visar också på styrkor i den svenska skolan. Därför är det beklagligt att skolan utsätts för så omfattande kritik i tid och otid. De allra flesta lärare är väldigt duktiga och gör en beundransvärd insats. De är generellt mycket bättre än vad de framstår som i massmediernas beskrivningar. Det kan inte vara särskilt uppmuntrande att hela tiden möta beskrivningar i medierna som man inte känner igen sig i.

Varför har läraryrkets status sjunkit så mycket under de senaste decennierna?

"Vad säger ett glosprov eller läxförhör om elevens faktiska kunskapsnivå – och vad går vi miste om genom en sådan bedömning?"

– Vi har ett annat samhälle i dag. Alla kan mycket mer, det finns information tillgänglig för alla och envar. För 50 år sedan var läraren närmast en allvetande figur, en kunskapsbaserad auktoritet. Samtidigt undrar jag ibland om lärarna verkligen har så låg status. Lönemässigt, ja – men inte i elevernas ögon!

– Och läraryrket är fortfarande viktigast av alla yrken, det är mänsklighetens näst viktigaste uppgift efter att vara förälder. Vi som arbetar med skolfrågor borde poängtera det mycket mer. Lärarna har en jättestor betydelse för våra barn och ungdomar! Det borde väl, om något, ge hög status.

Den 1 januari i år flyttades lärarutbildningen över till Stockholms universitet. Du har sagt att det finns fördelar med det, eftersom det kommer att resultera i större forskningsresurser till utbildningsvetenskapen. Kommer det att märkas ute i skolorna på sikt?

– Det är oerhört viktigt att vi har en praxisnära forskning, att vi kan föra in skolans perspektiv och utgå från dess premisser, det är då det kan bli en positiv effekt även för skolan. Jag ser framför mig ett samarbete på båda parternas villkor. Skolan får inte reduceras till studieobjekt för forskarna – lika lite som elever får göras till objekt för lärarnas undervisning. De måste tillåtas vara subjekt för sitt eget lärande.

– Däremot ska skolan synliggöra de frågeområden som skolan vill ha belysta. Hur fungerar det till exempel med bedömning av elevernas prestationer i klassrummet? Vad bedömer lärarna och vad bedömer de inte? Det finns inte mycket forskning kring det.

Om du skulle ha haft den forskarerfarenhet du har i dag när du själv var lärare i grundskolan och på gymnasiet, vad tror du att du hade gjort annorlunda då?

– Jag skulle ha varit mycket lugnare! Jag tog allting så allvarligt på den tiden, förberedde mig så oerhört noga att jag var trött redan innan mina lektioner hade börjat. Det gjorde också att det inte fanns så stort utrymme för att anpassa undervisningen efter vad som faktiskt hände i klassrummet. I dag skulle jag leva mycket mer i nuet. Jag skulle också försöka variera undervisningsmetoderna mer, till exempel varva helklass med individuellt arbete, och tänka på att eleverna kan vara en viktig resurs för varandra. Om någon förälder säger att dotterns kompis är mycket bättre än jag på att förklara vissa saker – jättebra! Då får man se det som en resurs.

– Och med de erfarenheter jag har i dag skulle jag också ha försökt leva efter insikten att man faktiskt har två öron och en mun. Lyssnandets konst är svår för den ambitiösa läraren. ■

